

Leyla Atamova
Azərbaycan Dillər Universiteti

10.30546/2518-752X.1.601.080

YENİ TEXNOLOGİYALAR VASİTƏSİLƏ MƏDƏNİYYƏTLƏRARASI SƏRİŞTƏNİN AŞILANMASI YOLLARI: ALİ MƏKTƏBLƏRDƏ İNGİLİS DİLİNİN TƏDRİSİ KONTEKSTİNDƏ

Açar sözlər: *mədəniyyətlərarası səriştə, ingilis dilinin tədrisi, ali təhsil, texnologiya, rəqəmsal pedaqogika, virtual mübadilə*

Keywords: *intercultural competence, English language teaching, higher education, technology, digital pedagogy, virtual exchange*

Ключевые слова: *межкультурная компетентность, преподавание английского языка, высшее образование, технологии, цифровая педагогика, виртуальный обмен*

Giriş. Qloballaşma və rəqəmsal kommunikasiyalar dövründə ingilis dilinin tədrisində (English language teaching – ELT) mədəniyyətlərarası səriştənin (intercultural competence – IC) rolu ali təhsil müəssisələrinin təhsil işçilərinin diqqət mərkəzində olan məsələyə çevrilmişdir. Süni intellektdən tutmuş virtual mübadilə platformalarına qədər yeni texnologiyaların inkişafı mədəniyyətlərarası əlaqələrin öyrənilməsinə dil dərslərinə inteqrasiya etmək üçün yeni imkanlar açıb. Bu məqalə müasir texnologiyalardan istifadə etməklə mədəniyyətlərarası səriştənin aşılınması nəzəri və praktiki aspektlərini araşdırmaq məqsədi daşıyır. Burada ali məktəblərdə ingilis dilinin tədrisi kontekstində istifadə olunan əsas nəzəri məqamlar, pedaqoji prinsiplər, rəqəmsal alətlər və metodlar araşdırılır. Bundan əlavə, müəllimlərin üzləşdiyi mədəniyyətlərarası problemlərin ingilis dilinin tədrisinə effektiv inteqrasiyası üçün praktik strategiyalar təklif olunur.

Müasir dünya qarşılıqlı əlaqə, mədəni müxtəliflik və sürətli texnoloji tərəqqi ilə xarakterizə olunur. Ünsiyyət coğrafi sərhədləri aşdığından, təkcə ingilis dilini bilmək artıq kifayət etmir. Tələbələr müxtəlif mədəniyyətlərə malik olan insanlarla qarşılıqlı hörmət əsnasında əlaqə qurmaq bacarığına da yiyələnməlidirlər. Bu qabiliyyət, yəni mədəniyyətlərarası səriştə müasir təhsilin əsas məqsədlərindən birinə çevrilmişdir.

Ali təhsil müəssisələri beynəlxalq əməkdaşlıqda iştirak edə bilən qlobal düşüncəli vətəndaşların formalaşdırılmasında mühüm rol oynayır. İngilis dilinin tədrisi bu səpgili səriştələrin inkişafı üçün xüsusilə uyğun sahədir, çünki dil və mədəniyyət ayrılmazdır. Texnologiyanın təhsilə artan inteqrasiyası ilə rəqəmsal alətlər mədəniyyətlərarası qarşılıqlı əlaqənin güclü vasitəçilərinə çevrilib.

Texnologiya vasitəsilə mədəniyyətlərarası səriştənin öyrədilməsi pedaqoqlara orijinal mədəniyyətlərarası təcrübələri simulyasiya etməyə, empatiya qurmağa təşviq etməyə və mədəniyyətlərarası dialoq üçün əməkdaşlıq məkanları yaratmağa

imkan verir. Buna görə də, dil, mədəni və texnoloji ölçüləri effektiv şəkildə birəşdirməyi başa düşmək bu gün dil müəllimləri üçün vacibdir.

Mədəniyyətlərarası səriştənin nəzəri əsaslarına nəzər salmazdan öncə bu ifadənin mənasının müəyyən edilməsi vacibdir.

Mədəniyyətlərarası səriştə A.E. Fantiniyə görə “dil və mədəniyyət baxımından fərqli olan insanlarla effektiv və münasib uyğun şəkildə qarşılıqlı əlaqə yaratmaq üçün lazım olan bacarıqlar toplusu” kimi müəyyən edilə bilər [5, s.12]. Mədəniyyətlərarası səriştəlilik termini fərdin mədəni sərhədlər çərçivəsində səmərəli və uyğun şəkildə qarşılıqlı əlaqədə olmasına imkan verən mürəkkəb bacarıqlar kompleksi kimi qiymətləndirilə bilər. M. Bayrama görə, mədəniyyətlərarası səriştə bir-biri ilə əlaqəli beş komponentdən ibarətdir:

1. Münasibət,
2. Bilik,
3. Tərcümə və əlaqələndirmə bacarıqları,
4. Kəşf etmə və qarşılıqlı əlaqə bacarıqları,
5. Tənqidi mədəni anlayış.

M. Bayram həmin anlayışların açıqlamasını belə verir:

1. Münasibət, maraq və açıqlıq; digər mədəniyyətlər haqqında əvvəlcədən formalaşmış inamsızlıqları və öz mədəniyyəti barədəki qərəzli inancları bir kənara qoymağa hazırlıq.

2. Öz ölkəsində və həmsöhbətin ölkəsindəki sosial qruplar, onların məhsulları və təcrübələri haqqında, həmçinin cəmiyyət və fərd arasında qarşılıqlı əlaqənin ümumi prosesləri barədə biliklər.

3. Şərh və əlaqələndirmə bacarıqları: başqa bir mədəniyyətə aid sənədi və ya hadisəni izah etmək, onu başa düşmək və öz mədəniyyətindəki sənəd və ya hadisələrlə əlaqələndirmək bacarığı.

4. Kəşf və qarşılıqlı əlaqə bacarıqları: mədəniyyət və mədəni təcrübələr haqqında yeni biliklər əldə etmək, eləcə də real mədəni və qarşılıqlı əlaqə şəraitində bilik, münasibət və bacarıqlardan səmərəli istifadə edə bilmək bacarığı.

5. Tənqidi mədəni şüur: öz mədəniyyəti və digər mədəniyyətlərdəki baxışları, təcrübələri və məhsulları aydın və əsaslandırılmış meyarlar əsasında tənqidi şəkildə qiymətləndirmək bacarığı [1, s.91-101].

Mədəniyyətlərarası səriştə mədəniyyətlər haqqında bilik çərçivəsindən çıxaraq mədəniyyətə uyğun şəkildə hərəkət etməyi və ünsiyyət qurmağı ehtiva edir. Bu zaman ingilis dilinin tədrisi kontekstində mədəniyyətlərarası səriştənin aşılmasının əhəmiyyəti önə çıxır.

İngilis dilinin tədrisində mədəniyyətlərarası səriştə kommunikativ səriştəni tamamlayır [6, s. 269-293]. Kommunikativ səriştə qrammatik, sosiolinqvistik, diskurs və strateji komponentləri əhatə edir. Mədəniyyətlərarası səriştə dəyərləri, şəxsiyyəti və mədəni perspektivləri də vurğulamaqla öz arealını genişləndirir.

İngilis dilinin tədris olunduğu mühit sadəcə dil mühiti deyil, həm də məna, şəxsiyyət və dünyagörüşünün müzakirə edildiyi mədəni məkandır. Bu səbəbdən, dil tədrisində mədəniyyətlərarası biliklərin təlimə inteqrasiyası tələbələrə stereotiplərdən kənara çıxmağa və ingilis dilini bir dominant mədəniyyətin simvolu kimi yox, fərqli mədəniyyətləri birləşdirən körpü kimi, yəni qlobal lingua franca kimi başa düşməyə kömək edir.

İngilis dili dərslərində mədəniyyətlərarası səriştənin təlimində yeni texnologiyaların tətbiqi məsələsinə gəlinə, qeyd etməliyik ki, yeni texnologiyalar həm informasiya kommunikasiya texnologiyalarını (İKT), həm də yeni təlim texnologiyalarını əhatə edir. Təbii ki, onların hər ikisinin ingilis dilinin təliminə və mədəniyyətlərarası səriştənin formalaşmasına və inkişaf etdirilməsinə tətbiqi məqbul və müsbət haldır. Texnoloji innovasiyalar dil müəllimlərinə mədəniyyətlərarası səriştəni daha səmərəli və interaktiv şəkildə öyrətmək üçün yeni imkanlar açır. Bunlara misal olaraq virtual mübadiləni (Virtual Exchange), rəqəmsal hekayə danışmanı (Digital Storytelling), sosial media və onlayn icmalar (Social Media and Online Communities), süni intellekt (Artificial Intelligence) göstərə bilərik.

Yeni təlim texnologiyalarına gəldikdə isə buna **tapşırıq əsaslı dil təlimini (Task-Based Language Teaching – TBLT), layihə əsaslı dil təlimini (Project-Based Learning – PBL) və s.misal çəkkə bilərik.**

Tapşırıq əsaslı dil təlimi virtual və ya onlayn mühitdə kommunikatıv tapşırıqlardan istifadə edərək həm dil, həm də mədəniyyətlərarası səriştənin aşılınmasına yönəlmişdir. Bu təlim texnologiyası real ünsiyyəti əks etdirən məqsədyönlü tapşırıqlar vasitəsilə linqvistik inkişafı mədəniyyətlərarası maarifləndirmə ilə birləşdirən kommunikatıv və tələbəyönümlü yanaşmadır. Ənənəvi qrammatik yönümlü təlimdən fərqli olaraq, **tapşırıq əsaslı dil təlimi** mənalı qarşılıqlı əlaqəyə, əməkdaşlığa və dilin autentik istifadəsinə əsaslanır. Onun əsas məqsədi həm dil, həm də mədəniyyətlərarası təlim nəticələrinə nail olmaqdır ki, bu da adətən virtual və ya onlayn ingilis dilinin kommunikatıv təlimi kontekstində həyata keçirilir.

Mədəniyyətlərarası aspektdə **tapşırıq əsaslı dil təlimi** tapşırıqları təkə qrammatik dəqiqliyi və ya leksik bacarıqları inkişaf etdirməyə deyil, həm də tələbələrə mədəni müxtəlifliyi, sosial normaları və kontekstual uyğunluğu daha dərinləndirən anlamasına xidmət edir. Onlayn qarşılıqlı əlaqə vasitəsilə tələbələr müxtəlif mədəniyyətə və dilə malik həmyaşıdları ilə ünsiyyət qurur, müzakirə aparır və ümumi anlaşma qururlar. Bu proseslər mədəniyyətlərarası kommunikasiya prosesinin dinamik və dialoji təbiətini əks etdirir.

Metodoloji baxımdan tapşırıq əsaslı dil təlimi M. Bayramın (1997) yuxarıda təqdim olunan mədəniyyətlərarası səriştə modelinə yaxın bir yanaşmadır. Tapşırıq əsaslı dil təlimi çərçivəsində istifadə olunan kommunikatıv tapşırıqlar sadalanan komponentləri eyni vaxtda inkişaf etdirir:

Virtual mühitdə tapşırıq əsaslı dil təlimi tələbələrə real həyatda mədəniyyətlərarası təcrübə qazanmaq üçün autentik imkanlar yaradır. Zoom, Google Meet, Microsoft Teams kimi onlayn platformalar və ya Padlet, Edmodo, Moodle kimi əməkdaşlıq platformaları müxtəlif ölkələrdən olan iştirakçıların birgə kommunikatıv layihələrdə işləməsinə şərait yaradır. Məsələn, tələbələrə beynəlxalq tərəfdaşlarla onlayn müsahibələr aparmaq, çoxmədəniyyətli təqdimatlar hazırlamaq və ya davamlı inkişaf, miqrasiya və təhsil kimi global mövzuları müzakirə etmək tapşırığı verilə bilər. Hər bir tapşırıq həm dil bacarıqlarının, həm də mədəniyyətlərarası həssaslığın eyni zamanda tətbiq və inkişaf etdirildiyi bir kontekstə çevrilir.

Layihə əsaslı dil təlimi (Project-Based Language Learning) real dünya kommunikasiyasına və problemlərin həllinə əsaslanan, əməkdaşlıq layihələri vasitəsilə linqvistik, koqnitiv və mədəniyyətlərarası təlim məqsədlərini birləşdirən pedaqoji yanaşmadır. Bu model təcrübəyə əsaslanan öyrənmə və konstruktiv pedaqogika

prinsiplərinə söykənir ki, bu da tələbənin fəal iştirakını, tənqidi düşüncəni və orijinal təcrübə vasitəsilə biliklərin qurulmasını vurğulayır. İngilis dilinin tədrisi kontekstində layihə əsaslı dil təlimi tələbələrin mədəniyyətlərarası qarşılıqlı əlaqə tələb edən mənalı layihələrdə iştirakını təmin edərək həm dil bacarıqlarını, həm də mədəniyyətlərarası səriştəni inkişaf etdirməyi hədəfləyir.

Layihə əsaslı dil təlimi çərçivəsində tələbələr orijinal ünsiyyət və mədəni anlaşmanı əks etdirən layihələri planlaşdırmaq, icra etmək və təqdim etmək üçün komandalarda şəklində işləyirlər. Bu proses real kommunikasiya və mədəni anlayışı əks etdirir. Ənənəvi dərslər tapşırıqları kimi yalnız ayrı-ayrı bacarıqlara fokuslanmaq əvəzinə, layihə əsaslı dil təlimi dinləmə, danışma, oxuma və yazma bacarıqlarının məqsədyönlü şəkildə inteqrasiyasını təşviq edir. Hər bir layihə adətən konkret nəticə ilə yekunlaşır – məsələn, təqdimat, rəqəmsal hekayə, bloq və ya tədqiqat hesabatı – və bu nəticə həm dil nailiyyətlərini, həm də mədəniyyətlərarası şüurluluğu nümayiş etdirir.

Mədəniyyətlərarası nöqteyi-nəzərdən layihə əsaslı dil təlimi tələbələrə müxtəlif baxış bucaqlarını araşdırmaq, stereotipləri sorğulamaq və komanda şəklində birgə iştirak etmək üçün platforma təqdim edir. Layihələr çox vaxt mədəniyyətlərarası əməkdaşlıq formatında olur: müxtəlif ölkələrdən və ya mədəni mühitlərdən olan tələbələr Google Workspace, Microsoft Teams və ya beynəlxalq təhsil platformaları (eTwinning, Global Classroom) vasitəsilə birgə işləyirlər. Bu qarşılıqlı əlaqələr tələbələri müxtəlif kommunikasiya üsulları, dəyərlər və baxışlarla tanış edir, empatiya və tənqidi mədəni refleksianın inkişafına şərait yaradır.

Layihə əsaslı dil təlimi müxtəlif ölkələrdən olan tələbə qruplarının rəqəmsal vasitələrdən istifadə edərək ünsiyyət və təqdimat məqsədilə həyata keçirdikləri uzunmüddətli əməkdaşlıq layihələrini əhatə edir.

Rəqəmsal hekayə danışma (Digital Storytelling) hekayə yaratmaq bacarığını multimedia vasitələri – şəkillər, videolar, səslər və mətnlə birləşdirir. Bu üsul öyrənlərə şəxsi hekayələrini və mədəni təcrübələrini yaradıcı şəkildə bölüşməyə imkanı verir.

Tələbələr öz kimlikləri haqqında düşünərək və başqalarının hekayələrini dinləyərək mədəni müxtəlifliyi daha dərinlən dərk edirlər. Rəqəmsal hekayə danışma həmçinin danışmaq, yazı və lüğət ehtiyatının genişlənməsi kimi dil bacarıqlarının inkişafına da kömək edir, eyni zamanda mədəni özünüdərk hissini gücləndirir.

Sosial Media və Onlayn İcmalara misal kimi YouTube, Reddit, Instagram və X (əvvəllər Twitter) kimi sosial media platformaları mədəniyyətlərarası qarşılıqlı əlaqə üçün real kontekst yaradır. Tələbələr beynəlxalq kontent yaradan istifadəçiləri izləyə, mədəniyyətlərarası kommunikasiya üsullarını təhlil edə və qlobal məsələləri müzakirə edə bilirlər.

Müəllimlər sosial media vasitəsilə müxtəlif mədəniyyətləri müqayisə etməyə yönəlmiş tapşırıqlar qura bilirlər – məsələn, müxtəlif ölkələrin reklamalarını analiz etmək, mədəni yumoru müqayisə etmək və ya beynəlxalq kampaniyalarda iştirak etmək. Bu fəaliyyətlər tələbələrə real həyatdakı kommunikasiya nümunələrini müşahidə etməyə və mədəni fərqlər üzərində düşünməyə kömək edir.

Elmi yenilik. Bu məqalənin elmi yeniliyi ondan ibarətdir ki, məqalədə ali təhsil müəssisələrində ingilis dilini tədrisi kontekstində mədəniyyətlərarası səriştənin aşılmasında yeni texnologiyaların rolu sistemli şəkildə elmi-pedaqoji aspektdən araşdırılır. Məqalədə müasir rəqəmsal mühitdə mədəniyyətlərarası

ünsiyyət prosesini tapşırıq əsaslı (TBLT) və layihə əsaslı (PBL) təlim modelləri ilə inteqrasiya edən kompleks yanaşmadan bəhs olunur. Ənənəvi dil tədrisi yanaşmalarından fərqli olaraq, həm informasiya kommunikasiya texnologiyaları, həm də yeni təlim texnologiyaları vasitəsilə formalaşdırıla biləcək mədəniyyətlərarası qarşılıqlı əlaqəni təlimin əsas elementi kimi meydanın mərkəzinə gətirir. Tədqiqatın yeniliyi həm də ondan ibarətdir ki, mədəniyyətlərarası səriştənin komponentləri (M. Bayramın modeli əsasında) rəqəmsal pedaqogika və virtual mübadilə mühitində praktiki ölçülərlə əlaqələndirilir.

Praktiki əhəmiyyəti. Məqalənin praktik əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, məqalənin nəticələri ali məktəblərdə ingilis dili müəllimlərinin tədris fəaliyyətində mədəniyyətlərarası səriştəni inkişaf etdirməyə yönəlmiş rəqəmsal metodların tətbiqi üçün konkret istiqamətləri müəyyənləşdirir.

Nəticə. Dil və mədəniyyət qarşılıqlı şəkildə bir-birindən asılı olan anlayışlardır. Çoxdilli mühit təkcə həmin dillərin qaynayıb-qarışdığı bir məkan yox, həm də müxtəlif mədəniyyətlərin qovuşduğu və bir araya gəldiyi yerdir desək yanlışdır. Təbii ki, belə çoxdilli mühitdə ortaq ünsiyyət vasitəsi olan “lingua franca”nın öyrənilməsində mədəniyyət aparıcı və həlledici rol oynayır, çünki həmin ortaq dil insanlar arasında əlaqə yaratmağa xidmət edir.

Ədəbiyyat:

1. Byram, M. (1997). Teaching and assessing intercultural communicative competence. Multilingual Matters.
2. Chapelle, C. A. (2020). Technology and the future of language teaching. Cambridge University Press.
3. Deardorff, D. K. (2006). Identification and assessment of intercultural competence as a student outcome of internationalization. *Journal of Studies in International Education*, 10(3), 241–266.
4. Imanova, S. R. (2023). Culture-based teaching material for promoting intercultural competence. In *Вариативность и стандартизация языкового образования в неязыковом вузе* (pp. 97-100). Нижегородский государственный университет им. Н. И. Лобачевского.
5. Fantini, A. (2006). Exploring and assessing intercultural competence (Research Paper №07-01).
https://digitalcollections.sit.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=worldlearning_publications
6. Hymes, D. H. (1972). On communicative competence. In J. B. Pride & J. Holmes (Eds.), *Sociolinguistics: Selected readings*. Penguin Books.
7. Kramsch, C. (1993). *Context and culture in language teaching*. Oxford University Press.

Leyla Atamova

Summary

TEACHING INTERCULTURAL COMPETENCE THROUGH NEW TECHNOLOGIES: IN THE CONTEXT OF ENGLISH LANGUAGE TEACHING IN HIGHER EDUCATION

In the era of globalization and digital communications, the role of intercultural competence (IC) in English language teaching (ELT) has become an important issue for

teachers in higher education. The development of new technologies, from artificial intelligence to virtual exchange platforms, has opened up new opportunities for integrating the study of intercultural relations into language lessons. This article aims to research the theoretical and practical aspects of teaching intercultural competence using modern technologies. It examines the main theoretical frameworks, pedagogical principles, digital tools and methods used in the context of English language teaching in higher education. In addition, it examines the challenges faced by teachers and suggests practical strategies for effective integration.

The modern world is characterized by interconnectedness, cultural diversity and rapid technological progress. As communication transcends geographical boundaries, knowledge of English alone is no longer enough. Students must also acquire the ability to interact appropriately, respectfully, and effectively with people from different cultures. This ability, namely intercultural competence, has become one of the main goals of education in the 21st century.

Лейла Атамова

Резюме

ОБУЧЕНИЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ НОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ: В КОНТЕКСТЕ ПРЕПОДАВАНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

В эпоху глобализации и цифровых коммуникаций роль межкультурной компетентности (МК) в преподавании английского языка (ELT) стала актуальной темой для преподавателей высших учебных заведений. Развитие новых технологий, от искусственного интеллекта до платформ виртуального обмена, открыло новые возможности для интеграции изучения межкультурных отношений в преподавание языка. Цель данной статьи – исследовать теоретические и практические аспекты обучения межкультурной компетентности с использованием современных технологий. В ней рассматриваются основные теоретические основы, педагогические принципы, цифровые инструменты и методы, используемые в контексте преподавания английского языка в высших учебных заведениях. Кроме того, в ней рассматриваются проблемы, с которыми сталкиваются преподаватели, и предлагаются практические стратегии эффективной интеграции.

Современный мир характеризуется взаимосвязанностью, культурным разнообразием и стремительным технологическим прогрессом. Поскольку коммуникация выходит за рамки географических границ, одного знания английского языка уже недостаточно. Студенты также должны приобрести способность к адекватному, уважительному и эффективному взаимодействию с представителями разных культур. Эта способность, а именно межкультурная компетентность, стала одной из главных целей образования в XXI веке.

Rəyçi: dos. F.Rzayeva